

КОНЦЕПЦІЯ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

Вступ

На сучасному етапі суспільного розвитку освіта постає однією з найважливіших сфер людської діяльності, тісно пов'язаною з усіма іншими царинами суспільного життя. Здатність системи освіти задовольняти потреби особистості і суспільства у високоякісних освітніх послугах визначає перспективи економічного і духовного поступу країни.

Одним із завдань освітньої політики держави є формування якісно нової системи освіти. Закономірною і обов'язковою умовою успішної реалізації цього завдання є забезпечення випереджального розвитку загальної середньої освіти, головною ознакою якої стає інноваційність. Інноваційність в освітній сфері є принципово важливою відповіддю на виклики сучасності, передбачає гнучкість системи освіти, її відкритість до нового (як у технологічному, так і в світоглядному аспектах), конкурентоспроможність.

Інноваційна освітня політика в Україні формується на загальнодержавному рівні. Її реалізація забезпечується нормативною базою й інноваційними процесами, пов'язаними зі створенням нової теорії і практики освіти, підтримкою наукових досліджень в галузі педагогічної інноватики як науки про створення педагогічних нововведень (інновацій), їх впровадження, а також освоєння педагогічною спільнотою.

У Білій книзі національної освіти України, *інновації* в освіті визнаються не лише як кінцевий продукт застосування будь-якої педагогічної новації з метою внесення якісних змін в освітній процес й отримання економічного, соціального, науково-технічного, екологічного та іншого ефекту, але й як процедура постійного оновлення освіти. Освітні (педагогічні) інновації характеризуються новизною, спрямованою на якісне покращання освітнього процесу і відображаються в удосконалених або нових освітніх системах

(дидактичній, виховній, управлінській), складових освітнього процесу (меті, змісті, структурі, формах, методах, засобах, результатах), освітніх технологіях (дидактичних, виховних, управлінських), наукових та науково-методичних розробках, інформаційно-комунікаційній техніці для закладів і установ освіти, а також нормативно-правових документах, що регламентують діяльність навчальних закладів і установ освіти та їх відносини з іншими інституціями.

Інноваційний розвиток сучасного загальноосвітнього навчального закладу (далі – ЗНЗ) – це цілеспрямований і незворотний процес, що забезпечує якісні зміни, перехід ЗНЗ до нового якісного стану. Інноваційний розвиток ЗНЗ здійснюється переважно за допомогою цілеспрямованого внесення в його діяльність якісно нових елементів, їх взаємозв'язків і характеристик. Передумовою, умовою і змістом цих змін виступають інновації та нововведення, що забезпечують оптимальний і сталий розвиток ЗНЗ.

Здійснення інноваційного розвитку ЗНЗ передбачає зміни світоглядних позицій:

- перехід від розуміння загальної середньої освіти як сфери споживання, трансляції і здобування знань – до сфери творення, а саме: особистісного розвитку учнів, освоєння і компетентного використання випускниками здобутої середньої освіти для розв'язання життєвих завдань;

- зміну домінуючого ставлення до загальної середньої освіти як до витратної галузі – на ставлення до освіти як одного із стратегічних ресурсів економічного і соціального розвитку України.

Для цього, з урахуванням специфіки системи загальної середньої освіти, необхідно погоджувати напрями експериментальних досліджень та інноваційної діяльності ЗНЗ з пріоритетами державної і регіональної освітньої, наукової, науково-технічної та інноваційної політики.

Концепція інноваційного розвитку ЗНЗ (далі – Концепція) розроблена відповідно до завдань планової теми дослідження лабораторії педагогічних інновацій Інституту педагогіки НАПН України з урахуванням ключових положень, закладених в Конституції України (документ 254к/96-вр, остання

редакція від 01.01.2006 р.), Закону України «Про освіту» (№ 1060-XII, із змінами від 11.06.2008 р.), Законів України «Про інноваційну діяльність» (№ 40-IV, із змінами і доповненнями від 25.03.2005 р. № 2505-IV), «Про пріоритетні напрями інноваційного розвитку держави», Положення Міністерства освіти і науки України «Про порядок здійснення інноваційної діяльності в закладах освіти» (від 17.11.2000 р. № 522), затвердженої колегією Міністерства освіти і науки України програми «Середньострокові пріоритетні напрями інноваційної діяльності галузевого рівня у сфері освіти» (від 29.05.2003 р.), а також Концепції науково-технологічного та інноваційного розвитку України, затвердженої Постановою Верховної Ради України від 13 липня 1999 р. № 916-XIV, Комплексного плану заходів розвитку загальної середньої освіти на 1999 – 2012 роки. Концепція інноваційного розвитку ЗНЗ розвиває основні положення означених документів, уточнює і доповнює їх з урахуванням нових вимог сучасності, суспільних викликів і змін, на які Україна повинна дати відповіді у галузі загальної середньої освіти.

Концепція систематизує і конкретизує організаційно-педагогічні засади інноваційної діяльності ЗНЗ, закладені в сучасному законодавстві України, нормативних і програмних документах органів державної влади, і, разом з іншими стратегічними документами у галузі освіти, є основою для інноваційного розвитку закладів системи загальної середньої освіти, а також подальшої розбудови нормативно-правової, науково-теоретичної і методичної бази у цій сфері.

Концепція розроблена з урахуванням, з одного боку, необхідності державної підтримки процесів модернізації сучасного ЗНЗ з метою підвищення доступності й якості освітніх послуг і, з іншого – активізації діяльності самих загальноосвітніх навчальних закладів щодо організації і здійснення інноваційного розвитку.

Концепція базується на духовних і суспільних цінностях, які склалися в культурному просторі України впродовж багатьох століть, наголошує на необхідності їх збереження і втілення в процесі інноваційного розвитку ЗНЗ.

Виходячи з основних положень стратегії Концепції, було визначено її мету, структуру, специфіку.

Мета Концепції – визначення основних напрямів і чинників переходу ЗНЗ з режиму функціонування в режим керованих інноваційних змін, а саме: змін педагогічної системи ЗНЗ, її компонентів (освітнього, дидактичного, виховного, управлінського, матеріально-технічного тощо) та їх структурних елементів, які приводять до якісно нового рівня загальної середньої освіти, суттєво поліпшують результати діяльності ЗНЗ.

Стратегія Концепції – закладання основ стійкого інноваційного розвитку ЗНЗ як провідного чинника підвищення якості загальної середньої освіти та розвитку освітньо-педагогічної практики.

Концепція складається з аналітичної та стратегічної частин. У першій, аналітичній, частині сформульовано освітні і соціально-педагогічні проблеми сучасного ЗНЗ. Ці проблеми спроектовані на існуючий стан інноваційного розвитку загальної середньої освіти в Україні. Надано характеристику основних позитивних і негативних тенденцій, які відмічаються в системі загальної середньої освіти України, адекватні відповіді на які можливі в умовах переходу кожного окремого ЗНЗ з режиму функціонування до режиму інноваційного розвитку.

Друга, стратегічна, частина окреслює ключові перспективні цілі, основні стратегічні пріоритети, визначає напрями і можливі варіанти розв'язання проблем, визначає і обґрунтовує ключові механізми практичного впровадження Концепції.

Особливість Концепції полягає в аналізі освітніх проблем, визначенні напрямів, провідних об'єктів і шляхів розв'язання цих проблем як через нормативно-організаційні механізми і функціональні методи управління інноваційними процесами в ЗНЗ, так і на основі визначення організаційно-педагогічних умов, що забезпечують оптимальність інноваційного розвитку окремого ЗНЗ, а також надання рекомендацій щодо створення цих умов.

Реалізація Концепції сприятиме створенню програм інноваційного розвитку загальної середньої освіти на регіональному і місцевому рівнях, на рівні окремого ЗНЗ, забезпеченню скоординованої діяльності місцевої влади, громади, підприємців, освітян і науковців, учнів та їхніх батьків – усіх зацікавлених учасників процесу інноваційного розвитку ЗНЗ.

Результатом реалізації Концепції має стати утвердження в Україні моделі інноваційного розвитку ЗНЗ, підвищення ефективності використання інтелектуального потенціалу педагогів і конкурентоспроможності випускників, досягнення сталого інноваційного розвитку ЗНЗ.

І. Аналіз інноваційного розвитку ЗНЗ в Україні

Результати аналізу, проведеного науковими співробітниками лабораторії педагогічних інновацій Інституту педагогіки НАПН України, свідчать, що інноваційний розвиток ЗНЗ в Україні відбувається переважно за такими напрямками:

- становлення ЗНЗ як багатоваріантної, різнорівневої, особистісно орієнтованої відкритої освітньої системи;
- створення соціальних і організаційно-педагогічних умов для реалізації у повному обсязі права дітей на освіту, зокрема, шляхом вибору ЗНЗ та освітніх програм; забезпечення якості загальної середньої освіти відповідно до Державних стандартів; гарантування безпечних умов навчання і виховання; формування сучасної матеріально-технічної бази ЗНЗ; підтримка талановитих і обдарованих учнів; надання додаткових освітніх послуг; педагогічна, соціально-педагогічна і соціально-психологічна підтримка в процесі навчання і виховання;
- збереження і зміцнення здоров'я учнів, створення спеціальних умов для здобуття якісної освіти дітьми з особливими потребами;
- розроблення і реалізація інформаційних і мультимедійних освітніх технологій, новітніх методів навчання;
- ефективне використання педагогічних кадрів в умовах несприятливої демографічної ситуації, їхній соціальний захист;

- адаптація випускників ЗНЗ до сучасного ринку праці;
- удосконалення ЗНЗ як соціального інституту, в якому учні набувають соціальної, громадянської та інших життєвих компетенцій.

До позитивних наслідків інноваційного розвитку загальноосвітніх навчальних закладів можна віднести такі:

- розгалуження мережі навчальних закладів інноваційного типу (навчально-виховні комплекси, гімназії, ліцеї, колежі, спеціалізовані школи, школи для обдарованих дітей, інклюзивні школи, школи недержавної форми власності та ін.), що сприяє задоволенню освітніх потреб учнів та їхніх батьків; формування мережі експериментальних шкіл різного рівня, шкіл-лабораторій при наукових установах, шкіл-інноваційних центрів за певним напрямом інноваційної діяльності. Тобто, як стверджує О. Я. Савченко, відбулося утвердження розгалуженої мережі освітніх закладів різних рівнів і форм власності [20];

- утвердження інноваційної системи контролю та оцінювання якості освітньої діяльності ЗНЗ, надання нею освітніх послуг шляхом застосування механізмів атестації ЗНЗ, атестації педагогічних працівників;

- гуманізація освітнього процесу за рахунок розповсюдження ідеї дитиноцентричної школи;

- інформатизація ЗНЗ;

- запровадження нових навчальних технологій (інформаційно-комунікаційні технології, дистанційна освіта, інтерактивні методики та ін.);

- створення системи забезпечення підручниками і навчальними посібниками державних ЗНЗ відповідно до державних освітніх програм, у тому числі, програм за вибором;

- розширення переліку навчальних програм за вибором для забезпечення реалізації варіативної частини навчального плану;

- гуманізація й вдосконалення дидактичного контролю;

- створення системи взаємодії загальноосвітніх і вищих навчальних закладів;

- формування загальнодержавної системи підвищення кваліфікації і перепідготовки педагогічних працівників.

Водночас проведений аналіз виявив низку *проблем інноваційного розвитку ЗНЗ*, дослідження і розв'язання яких у його зовнішньому і внутрішньому вимірах дає змогу виокремити пріоритетні напрями інноваційного розвитку окремого ЗНЗ. Так, *щодо зовнішнього виміру* це:

- відсутність єдиної національної програми інноваційного розвитку загальної середньої освіти, яка передбачала б обов'язкову наявність програм розвитку загальної середньої освіти в регіонах країни, окремих містах та в ЗНЗ; відсутність єдиного координуючого центру конкурсного відбору і фінансування програм і проектів інноваційного розвитку ЗНЗ на різних рівнях (міському, районному, обласному та всеукраїнському);

- нерозробленість нормативної бази для забезпечення механізмів єдиної інформаційної мережі: ЗНЗ – орган управління освітою державної адміністрації міста (села), району, області – Міністерство освіти і науки України, а також відсутність єдиної інформаційної мережі в системі управління окремим ЗНЗ; не сформованість мережі аналітико-інформаційних освітніх центрів прогнозування, моніторингу і маркетингу освітніх послуг ЗНЗ; відсутність багаторівневих державно-суспільних форм управління освітою (Координаційна рада з модернізації освіти, Державна експертна рада та інші суспільні ради на рівні Міністерство освіти і науки України, експертні ради, ради розвитку на рівні органів управління освітою державних адміністрацій областей, районів, окремих ЗНЗ); відсутність єдиної системи оцінювання ефективності управлінської діяльності й моніторингу розвитку різних напрямів інноваційної діяльності ЗНЗ; незалежного оцінювання якості освітніх послуг в окремому ЗНЗ; недостатнє фінансування інноваційного розвитку ЗНЗ;

- відсутність механізмів визначення, підтримки і поширення кращих зразків інноваційної освітньої діяльності;

- низькі темпи впровадження пріоритетних інноваційних, наукових і науково-методичних розробок в освітню діяльність ЗНЗ;

- недостатній рівень професійної управлінської підготовки керівників ЗНЗ, передусім щодо застосування надбань педагогічної інноватики і педагогічного проектування, а також в економічній, юридичній, психологічній та ін. сферах;

- старіння і дефіцит кваліфікованих педагогічних кадрів;

- низький рівень заробітної плати педагогічних працівників, викладачів і наукових співробітників; відсутність спеціальних програм заохочення перспективних учених до прикладних наукових розробок у галузі загальної середньої освіти;

- невідповідність матеріально-технічного забезпечення переважної більшості ЗНЗ сучасним вимогам;

- недостатня сформованість механізмів залучення громадських і професійних організацій до вирішення актуальних завдань формування і реалізації інноваційного розвитку ЗНЗ;

- соціальне розшарування, зниження життєвого рівня значної частини населення, що призводить до нехтування батьками своїми обов'язками та ускладнює або порушує зв'язок ЗНЗ з сім'єю;

- негативний вплив засобів масової інформації на свідомість і поведінку дітей.

Основні проблеми *внутрішнього виміру* інноваційного розвитку ЗНЗ:

- неспроможність частини ЗНЗ повною мірою задовольняти потреби суспільства щодо якісної підготовки учнів у галузі інформаційно-комунікаційних технологій, соціально-економічній та соціально-психологічній сферах;

- відсутність в педагогічному процесі частини ЗНЗ дієвого впливу на збереження і зміцнення здоров'я учнів, нехтування багатьма можливостями забезпечити усвідомлений вибір учнями здорового способу життя;

- недостатня увага до формування конструктивної соціальної активності учнів, психолого-педагогічної підтримки учнів з низьким рівнем навчальних

досягнень, профілактики дитячої і підліткової злочинності, розвитку виховного потенціалу сім'ї;

- пасивність громадської складової управлінських структур ЗНЗ, у тому числі опікунських рад, рад батьківської і учнівської громадськості тощо;

- недостатньо розвинута система організації діяльності ЗНЗ у канікулярний період.

Аналіз інноваційного розвитку ЗНЗ в Україні дав змогу визначити *перспективи розвитку інноваційних процесів у сучасному ЗНЗ:*

- спрямованість на особистісно орієнтоване навчання та виховання актуалізує ідеї гуманістичної парадигми освіти, головною метою якої є створення умов для цілеспрямованого систематичного розвитку дитини як суб'єкта діяльності, як особистості та індивідуальності. У Конвенції ООН про права дитини йдеться про потребу краще дбати про забезпечення інтересів дитини, її здорове зростання, розвиток здібностей і права на особисте судження [11];

- технологізацію інноваційних процесів у загальній середній освіті, за якої утверджується пріоритет технологій особистісно-орієнтованого виховання і навчання, новітніх інформаційно-комунікаційних технологій;

- подальшу диференціацію та індивідуалізацію у процесах навчання та виховання (зокрема, шляхом упровадження відповідних інформаційно-комунікаційних технологій), які повинні сприяти розвитку творчих можливостей, задоволенню інтересів та нахилів кожного учня, орієнтації на спеціалізовану поглиблену підготовку, створенню умов для одержання додаткових знань, умінь, навичок;

- орієнтацію на збереження і зміцнення здоров'я підростаючого покоління, що вимагатиме дотримання таких умов: валеологічного забезпечення освітнього процесу; проведення валеопсихологічних досліджень; розробки і впровадження системи моніторингу психологічного і фізичного здоров'я дітей і учнів різних вікових груп, а також педагогів; розробки,

апробації і впровадження нових валеологічних освітніх технологій, навчальних програм і спецкурсів.

Означені пріоритетні напрями інноваційних процесів у системі загальної середньої освіти покликані забезпечити випереджувальний розвиток загальної середньої освіти, який дасть можливість для модернізації суспільства і держави.

II. Мета, завдання і принципи інноваційного розвитку ЗНЗ

Метою інноваційного розвитку ЗНЗ є забезпечення якісних змін його освітньої діяльності, які забезпечуватимуть зростання якості загальної середньої освіти, сприятимуть формуванню особистості учня, здатного до подальшої успішної життєвої самореалізації.

Реалізації мети передбачає реалізацію таких основних завдань:

- 1) актуалізацію інноваційної діяльності педагогічних працівників ЗНЗ;
- 2) визначення об'єктів, механізмів, організаційно-педагогічних умов інноваційного розвитку ЗНЗ;
- 3) розроблення науково-методичного забезпечення та механізмів інноваційного розвитку ЗНЗ;
- 4) реалізацію визначених механізмів і створення умов для ефективного і стійкого інноваційного розвитку ЗНЗ.

Результатом вирішення цих завдань постане:

- підвищення якості загальної середньої освіти;
- урахування суспільного запиту, освітніх запитів різних цільових груп населення щодо надання освітніх послуг;
- адекватний вибір регіонального і шкільного компонентів змісту загальної середньої освіти з урахуванням культурних і соціально-економічних запитів на місцевому і регіональному рівнях;
- створення умов для впровадження та ефективного використання інноваційних освітніх технологій;
- залучення учнів до творчої діяльності, включення їх до суспільно значущої діяльності на благо міста (села), області, країни;
- підвищення ефективності управління ЗНЗ;

- підвищення ефективності діяльності педагогічного колективу ЗНЗ, використання його інноваційного потенціалу;

- створення і впровадження ефективних механізмів фінансового і ресурсного забезпечення інноваційної освітньої діяльності ЗНЗ.

Системні інноваційні зміни навчального закладу, що забезпечуватимуть доступність, якість, неперервність надання освітніх послуг і конкурентоспроможність ЗНЗ, повинні відбуватися на основі **принципів інноваційного розвитку ЗНЗ**.

Принцип випереджального розвитку загальної середньої освіти передбачає необхідність прогнозування, проектування й здійснення інноваційної освітньої діяльності ЗНЗ (на основі наукових досягнень і обґрунтованих прогнозів), яка випереджатиме актуальний розвиток суспільства, стане чинником випереджального розвитку людського капіталу та інноваційних змін у громаді, регіоні, країні. Забезпечення випереджального розвитку загальної середньої освіти дасть змогу впроваджувати важливі суспільні, економічні й технологічні інновації на рівні ЗНЗ, в процесі його освітньої діяльності. Таким чином, управління розвитком суспільства здійснюватиметься за допомогою загальної середньої освіти. Перший крок до випереджального розвитку загальної середньої освіти – орієнтація інноваційного розвитку ЗНЗ на підготовку випускників до життя в швидкозмінних умовах інтенсивного розвитку соціальних і економічних процесів, до нової якості життя, готовності до мобільності і конкурентної боротьби на ринку праці.

Принцип гуманізації загальної середньої освіти передбачає утвердження духовних цінностей як першооснови у визначенні змісту освіти, формування цілісної гармонійної картини світу; забезпечення сприятливих умов для розвитку здібностей та творчого потенціалу учня, забезпечення позитивного соціально-психологічного клімату ЗНЗ.

Принцип системності інноваційного розвитку ЗНЗ вимагає забезпечення цілісності, узгодженості й взаємодії інноваційних змін компонентів

педагогічної системи ЗНЗ, зумовлених його інноваційним розвитком, врахування в процесі зазначеного розвитку вимог надсистеми «ЗНЗ – громада».

Принцип відкритості загальної середньої освіти передбачає необхідність досягнення суспільної згоди, на основі якої місцева влада, громада, підприємці, громадські організації, професійне педагогічне співтовариство, учні та їхні батьки беруть на себе зобов'язання щодо спільного забезпечення інноваційних освітніх процесів. Досягнута згода дасть змогу побудувати конструктивні взаємовигідні стосунки всіх суб'єктів, зацікавлених у забезпеченні необхідних інноваційних змін ЗНЗ. У цьому контексті, батькам учнів і представникам громадськості має надаватися можливість брати участь у розробленні проектів (концепції, програм і планів) інноваційного розвитку ЗНЗ, ознайомитися зі змістом та особливостями професійної діяльності вчителів, змістом позаурочної діяльності педагогів.

Принцип інноваційності освітнього простору ЗНЗ передбачає відкритість загальної середньої освіти як найважливішу умову формування сучасного освітнього простору. Учень є основним суб'єктом і об'єктом проектування освітнього простору в межах ЗНЗ, інноваційність якого детермінована багатомірністю взаємодій особистості із об'єктами середовища ЗНЗ, що неодмінно привносить в їхню діяльність нові можливості.

Принцип інноваційності навчально-виховного процесу вимагає наявності в суб'єктів цього процесу чітких переконань і цілей щодо його оновлення, прагнення практичних системних інноваційних змін у навчально-виховному процесі ЗНЗ (цілі й завдання, зміст, технології, методи й організаційні форми, засоби, управління й оцінювання тощо). Принцип інноваційності вимагає внесення змін у мету і зміст освітньої діяльності ЗНЗ.

Принцип діагностичності вимагає обов'язкового моніторингу ефективності інноваційного розвитку ЗНЗ, його відповідності потребам і запитам учасників педагогічного процесу, громади, суспільним освітнім запитам.

Принцип інтеграції науки і освіти спрямовує вчених, наукові і науково-педагогічні школи та наукові установи на взаємодію з ЗНЗ для забезпечення випереджального розвитку загальної середньої освіти, інноваційного розвитку ЗНЗ.

III. Суб'єкти, об'єкти та основні механізми інноваційного розвитку ЗНЗ

Суб'єкти інноваційного розвитку ЗНЗ:

- вчителі-новатори;
- представники органів управління освітою різних рівнів;
- методичні служби різних рівнів;
- учені науково-дослідних установ системи НАПН України;
- викладачі педагогічних навчальних закладів та обласних інститутів післядипломної педагогічної освіти;

- представники недержавних організацій.

До об'єктів педагогічних інновацій можна віднести:

- педагогічну систему (за ступенями ЗНЗ);
- освітній процес ЗНЗ;
- систему управління ЗНЗ;
- освітнє середовище та освітній простір ЗНЗ;
- освітню (педагогічну) технологію;
- принципи навчання і виховання у ЗНЗ;
- зміст загальної середньої освіти;
- методи навчання і виховання;
- засоби навчання і виховання;
- види та організаційні форми навчання, форми організації виховної роботи тощо.

Для досягнення цілей і вирішення завдань інноваційного розвитку ЗНЗ передбачається використання *таких механізмів:*

- педагогічне прогнозування інноваційного розвитку ЗНЗ;

- педагогічне проектування інноваційного розвитку ЗНЗ;
- програмування (створення програми) інноваційного розвитку ЗНЗ;
- інституційні перетворення;
- фандрайзинг.

Механізм педагогічного прогнозування інноваційного розвитку ЗНЗ ґрунтується на принципі випереджального розвитку загальної середньої освіти. Він полягає в прогнозуванні довгострокових освітніх потреб і запитів учнів, їхніх батьків і громади, засновників закладу, роботодавців, держави щодо переліку, змісту і якості освітніх послуг, які має надавати ЗНЗ. Це дозволить якісно змінити стратегію розвитку загальної середньої освіти, взяти інтереси учасників освітнього процесу за основу інноваційних перетворень. Механізм формуватиме новітні інформаційні потоки, які (за рахунок використання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій) дадуть змогу визначити сучасні суспільні запити на освіту (в межах країни, регіону, громади), розробити прогнози розвитку загальної середньої освіти в майбутньому.

Механізм педагогічного проектування інноваційного розвитку ЗНЗ є провідним у переведенні ЗНЗ із режиму функціонування у режим інноваційного розвитку, оскільки передбачає вивчення соціально-педагогічних закономірностей, використання комплексу дослідницьких процедур, створення соціально-педагогічних умов для отримання передбаченого інноваційного продукту. Це багатоетапний динамічний процес, мета якого полягає у створенні оптимальних освітніх систем, які б найефективніше забезпечували запити зовнішнього середовища з мінімальними затратами необхідних ресурсів. Провідними ознаками педагогічного проектування є соціальна значущість, педагогічна виправданість, педагогічна реалізованість, інноваційність і ефективність змін.

Педагогічна сутність проектування обумовлена розумінням його особливого способу пізнання та перетворення дійсності, оскільки воно забезпечує:

- прогнозування педагогічної реальності;

- процесуальну складову (фази, стадії, етапи проектування);
- розроблення програми інноваційного розвитку ЗНЗ;
- інноваційний розвиток об'єкта проектування;
- особистісне і професійне зростання, розвиток та саморозвиток учасників команди проектувальників і виконавців проекту.

Проектування інноваційного розвитку ЗНЗ може стосуватись:

- забезпечення оптимальних умов соціалізації учасників освітнього процесу ЗНЗ;
- реалізації компетентнісного підходу до навчання і виховання учнів;
- реалізації комплексного і мережевого підходів до неперервної загальної і професійної освіти;
- освітніх технологій, нових форм організації навчальної і позанавчальної діяльності, підтримання і зміцнення здоров'я, забезпечення духовно-етичного, психофізичного, розумового (творчого, інтелектуального) і емоційного розвитку учасників освітнього процесу;
- управління ЗНЗ у цілому та окремими найважливішими напрямками його роботи (науково-експериментальною, методичною, навчальною, виховною, соціальним партнерством та ін.);
- технології взаємодії ЗНЗ з іншими установами і організаціями в місцевій громаді (організаціями соціальної сфери, державними і приватними підприємствами, вищими навчальними закладами та ін).

Педагогічний (освітній) проект є організаційною основою інноваційного розвитку ЗНЗ, він повною мірою співвідноситься з напрямками (цільовими програмами) зазначеного вище процесу. До розроблення проекту в межах заявленого напрямку інноваційного розвитку ЗНЗ висувуються такі вимоги:

- розгорнуте (враховуючи довгострокові результати) обґрунтування актуальності та інноваційності проекту з детальним описом основних напрямів інноваційного розвитку ЗНЗ, орієнтацією на пріоритети соціально-економічного розвитку територіальної громади;

- опора на наявні ресурси: структуру і потенціал ЗНЗ, кадри, учасників освітнього процесу, наявні джерела фінансування та ін.;

- обов'язкове дотримання основних етапів розроблення педагогічного проекту.

Цей механізм активізує зовнішні стосунки ЗНЗ, допомагає залучати до вирішення завдань його інноваційного розвитку необхідні організації й установи, фахівців різних галузей та ін.

Механізм програмування (створення програми) інноваційного розвитку ЗНЗ визначає програму дій членів педагогічного колективу щодо досягнення цілей інноваційного розвитку ЗНЗ.

Програма розвитку – стратегічний документ ЗНЗ, який здійснює або здійснив перехід в інноваційний режим життєдіяльності, управління яким відбувається на основі проектного і програмно-цільового підходів.

Програма розвитку ЗНЗ має такі *ознаки*: стратегічний характер; інноваційна спрямованість; прогностичність; програмно-цільовий підхід до управління.

Вимоги до програми розвитку ЗНЗ:

- стратегічна спрямованість;
- рух від загального і концептуального до конкретного і деталізованого;
- прогностичність, орієнтація на задоволення соціального замовлення місцевої громади;
- спрямованість на розв'язання ключових проблем ЗНЗ;
- реалістичність і практичність, відповідність ресурсам – як актуальним, так і потенційним, які виникатимуть у процесі виконання програми;
- повнота і системність, відображення в програмі системного характеру розвитку ЗНЗ, охоплення його підсистем і зв'язків між ними, взаємозв'язків ЗНЗ із зовнішнім середовищем;
- контрольованість;
- націленість на максимально можливі результати за умови раціонального використання наявних ресурсів;

- чутливість до змін, гнучкість;
- привабливість;
- інтегруюча, консолідуюча спрямованість, особливо щодо шкільної громади;
- відповідність специфіці ЗНЗ, його колективу;
- авторський характер документа;
- інформативність;
- логічність побудови, чіткість, зрозумілість для читача.

Реалізація будь-якої програми передбачає здійснення в конкретному ЗНЗ:

- *проекткування і планування* цілісного освітнього середовища ЗНЗ з урахуванням його навчального плану, перспективних планів роботи та ін.;
- *інформаційної підтримки* реалізації програми, враховуючи інформування членів педагогічного колективу, учнів, батьків, партнерів про основні елементи програми; шляхи й перспективи її реалізації в ЗНЗ;
- *створення для педагогів матеріальних і моральних стимулів* здійснення інноваційної діяльності у межах програми; атмосфери зацікавленості в результатах, розуміння перспектив і цінності власного професійного розвитку для успішної реалізації програми;
- *створення для учнів сукупності особистісно і соціально значущих перспектив* власного розвитку, соціалізації, успішності при входженні у референтні групи у рамках різних заходів програми, перспектив зростання співробітництва з партнерами, що беруть участь в реалізації програми.

До інструментів реалізації програми можна віднести експериментальні міні-проекти.

IV. Умови інноваційного розвитку ЗНЗ

Ефективність інноваційного розвитку ЗНЗ має забезпечуватися комплексом умов, створенню яких сприятиме вироблення єдиної державної політики, спрямованої на підвищення якості загальної середньої освіти. Ця політика має враховувати пріоритетні для ЗНЗ об'єкти та механізми

інноваційного розвитку, реалізація яких дасть змогу забезпечити інтеграцію інтересів держави, регіону, громади і окремого ЗНЗ.

Серед *науково-методичних умов* інноваційного розвитку ЗНЗ провідними є такі:

- запровадження моделей загальної середньої освіти, орієнтованих на потреби всіх категорій громадян у вибудовуванні власних освітніх траєкторій;
- забезпечення розвитку особистісного потенціалу учня та підтримки його здоров'я в ході здійснення неперервного освітнього процесу;
- забезпечення відповідальної автономії і підзвітності ЗНЗ, які здійснюють перехід до режиму інноваційного розвитку;
- систематичний аналіз, моніторинг освітньої системи окремого ЗНЗ;
- залучення педагогічних колективів, окремих учителів, учених системи освіти до участі в державних цільових програмах, наукових, науково-технічних, інноваційних програмах і конкурсах грантів і проектів, спрямованих на інноваційний розвиток ЗНЗ, що оголошуються Міністерством освіти і науки України, Національною академією педагогічних наук України, іншими міністерствами і відомствами, державними академіями, державними науковими фондами;
- організація роботи ЗНЗ у рамках всеукраїнського і регіонального експериментів з модернізації системи освіти.

Упровадження цієї Концепції дасть змогу забезпечити створення *організаційно-педагогічних умов* інноваційного розвитку ЗНЗ.

Організаційними умовами інноваційного розвитку ЗНЗ є:

- розроблення концепції, програми та планів інноваційного розвитку окремого ЗНЗ;
- розроблення та застосування моделі інноваційного розвитку ЗНЗ;
- внесення змін у структуру ЗНЗ відповідно до цілей його інноваційного розвитку;
- створення системи інформаційно-методичного та ресурсного забезпечення впровадження освітніх інновацій в ЗНЗ.

Педагогічними умовами, які забезпечують інноваційний розвиток ЗНЗ визначено:

- індивідуально-творчий підхід до здійснення інноваційного розвитку ЗНЗ;
- розроблення та забезпечення навчально-методичного супроводу інноваційного розвитку ЗНЗ;
- діагностику інноваційного потенціалу ЗНЗ та рівня професійної компетентності вчителів;
- орієнтацію науково-методичних тем ЗНЗ на методичне забезпечення їх інноваційного розвитку;
- розроблення індивідуальних планів і програм експериментальної роботи вчителів відповідно до концепції та програми інноваційного розвитку конкретного ЗНЗ;
- трансформацію методичної діяльності вчителів у науково-методичну та дослідно-експериментальну.

Серед визначеного комплексу умов інноваційного розвитку ЗНЗ важливими також є *фінансово-економічні*.

Підвищення соціально-економічної ефективності ЗНЗ передбачає створення внутрішніх і зовнішніх умов максимально ефективного розподілу бюджетних і позабюджетних коштів, залучення ЗНЗ додаткових фінансових і матеріально-технічних ресурсів від підприємців, освітніх і благодійних фондів, громадських організацій, громади для спільної реалізації завдань соціально-економічного розвитку, розвитку людського капіталу.

Таким чином, інноваційний розвиток ЗНЗ спрямований на впровадження ефективних фінансових і економічних умов, що забезпечують якість освітніх процесів, ефективність розподілу бюджетних коштів, підвищують інвестиційну привабливість загальної середньої освіти. Тому підвищення соціально-економічної ефективності ЗНЗ є одним із важливих чинників інноваційного розвитку загальної середньої освіти.

Підвищення соціально-економічної ефективності ЗНЗ вимагає вирішення таких завдань: розроблення, апробування й упровадження ефективних технологій управління якістю загальної середньої освіти, які забезпечать її інвестиційну привабливість; створення регіональних моделей багатоканального фінансування ЗНЗ різних типів; активного застосовування існуючих, проектування і апробації нових нормативно-правових механізмів ефективного використання бюджетних коштів загальної середньої освіти; дослідження перспектив багатопрофільної підготовки педагогічних кадрів, які працюватимуть у нових соціально-економічних умовах.

Створення необхідних *організаційно-економічних умов* інноваційного розвитку ЗНЗ передбачає забезпечення їхньої реальної фінансової самостійності, що вимагає: розроблення нормативного механізму розподілу бюджетних коштів між ЗНЗ з урахуванням фінансових і матеріально-технічних потреб, зумовлених реалізацією ними концепцій і програм розвитку, освітніх програм; залучення до системи загальної середньої освіти позабюджетних коштів (доходи від платних освітніх послуг, оренди, кошти піклувальних рад); забезпечення необхідною матеріально-технічною базою; добір і підготовка кадрів для забезпечення діяльності ЗНЗ у нових соціально-економічних і фінансових умовах; впровадження у ЗНЗ енергозберігаючих технологій.

До очікуваних результатів підвищення соціально-економічної ефективності ЗНЗ відносяться: контрольована фінансова самостійність; підвищення відповідальності керівника за ухвалені управлінські (у т. ч. фінансові і кадрові) рішення; раціональне використання бюджетних коштів, фінансових витрат на рівні закладу; залучення в систему загальної середньої освіти додаткових фінансових і матеріально-технічних ресурсів.

Принциповим для підвищення соціально-економічної ефективності ЗНЗ є створення системи економічної мотивації педагогів до професійного зростання, реалізації у професійній практиці принципів і завдань інноваційного розвитку загальної середньої освіти. Доцільним є впровадження контрактів для педагогічних працівників і працівників органів управління освітою, оплата

діяльності яких має залежати від рівня якості загальної середньої освіти в регіоні, громаді, ЗНЗ.

V. Ресурсне і нормативно-правове забезпечення інноваційного розвитку ЗНЗ

Фінансові ресурси

Пріоритетним шляхом фінансування інноваційного розвитку ЗНЗ мають стати бюджетні кошти, що виділяються, плануються і розподіляються таким чином:

- по-перше, на фінансування експериментальної роботи ЗНЗ і наукових організацій, які формуються на конкурсній основі; при цьому забезпечується державна підтримка діяльності колективів ЗНЗ і наукових організацій, розвиток науково-технічного потенціалу системи освіти, зміцнення взаємозв'язку науки й освіти;

- по-друге, на конкурсній основі у формі грантів, призначених для фінансування найбільш перспективних і важливих ініціативних проектів, запропонованих колективами ЗНЗ, науковими організаціями і окремими вченими; конкурсне формування наукових, науково-технічних і інноваційних проектів і програм має здійснюватися щорічно;

- по-третє, на фінансування проектів і програм інноваційного розвитку ЗНЗ за угодою із її засновником;

- по-четверте, шляхом використання внутрішніх резервів ЗНЗ, а саме – коштів, отриманих від розвитку системи платних освітніх послуг тощо;

- по-п'яте, за рахунок оптимізації витрат, концентрації державних і регіональних ресурсів, створення фондів розвитку ЗНЗ; залучення матеріально-технічних ресурсів споживачів освітніх послуг, громади, роботодавців; цільового фінансування інноваційних освітніх проектів.

Інноваційні педагогічні проекти ЗНЗ можуть фінансуватися не лише з бюджетних коштів, а й із залученням інших законних джерел і механізмів фінансування.

Довгострокове нормативне фінансування споживача освітніх послуг (ваучерна система) передбачає перехід від фінансування освітніх установ до фінансування споживачів освітніх послуг, як основи сучасної бюджетної економіки освіти. Відбуватиметься фінансування не стільки ЗНЗ, скільки витрат учнів на освіту. Кожна дитина (при досягненні шкільного віку) отримує освітній ваучер, яким гарантується оплата державою або місцевою громадою здобуття учнем якісної загальної середньої освіти відповідно до вимог Державного стандарту. ЗНЗ отримує фінансування не лише за сам факт свого існування, але й за освітній ваучер учня, який навчається в ньому. Таким чином, ЗНЗ буде змушений боротися за учнів, забезпечувати високий рівень навчання і виховання, створювати комфортне і безпечне освітнє середовище. Інакше учень, а разом з ним і фінансування, перейде до іншого ЗНЗ.

Довгострокове нормативне фінансування об'єктивно приведе до інноваційних процесів у загальній середній освіті, а саме:

- розроблення законодавчої і нормативної бази, що підвищить фінансово-економічну самостійність і відповідальність ЗНЗ за якість освітніх послуг;
- розроблення механізмів багатоканального і багаторівневого фінансування ЗНЗ;
- створення прогресивних методик розрахунку нормативного фінансування за різними рівнями загальної середньої освіти, типами і видами ЗНЗ;
- забезпечення різноманітності організаційно-правових форм освітньої діяльності ЗНЗ шляхом розроблення відповідної нормативно-правової бази;
- формування мотивації працівників ЗНЗ до інноваційного розвитку, у т. ч. за рахунок матеріальних стимулів.

Кадрові ресурси

Першочерговим завданням кадрового забезпечення інноваційного розвитку ЗНЗ є підвищення соціального статусу вчителів і науковців, досягнення реальної рівності їхніх прав і можливостей з представниками професій, які мають високий рівень фінансового забезпечення.

Необхідні зміни в системі організації, керівництва і розвитку наукової та інноваційної діяльності вчителів, у фінансуванні цієї діяльності з Державного бюджету України. Для цього необхідно:

- розробити систему підтримки як окремих учителів, так і педагогічних колективів, які мають позитивний досвід, методичні напрацювання щодо організації і здійснення інноваційного розвитку ЗНЗ;

- розвинути систему наукових і методичних конкурсів серед учителів, які розробляють і впроваджують педагогічні інновації, беруть активну участь у здійсненні інноваційного розвитку ЗНЗ;

- активізувати наставництво і методичну роботу з молодими педагогічними кадрами на рівні окремого ЗНЗ;

- удосконалювати організацію наукової і методичної роботи вчителів, проводити прикладні педагогічні дослідження в системі «ЗНЗ – наукова організація», «ЗНЗ – вищий педагогічний навчальний заклад», «ЗНЗ – наукова організація – вищий педагогічний навчальний заклад»;

- розвивати стратегічну систему підготовки кадрів з кращих випускників ЗНЗ та студентів вищих навчальних закладів, які проходять в ньому практику та ін.

Інформаційні ресурси слід розвивати в двох напрямках: змістовому і структурному.

У змістовому плані інформаційні ресурси повинні забезпечити:

- доступність здобуття і обміну освітньої інформації, у тому числі засобами дистанційного та індивідуального навчання;

- комплексну інформаційно-методичну підтримку освітнього процесу, науково-методичних досліджень та інноваційної діяльності ЗНЗ;

- відкритий доступ до науково-методичних матеріалів.

У структурному плані інформатизація ЗНЗ повинна розвиватися на трьох рівнях:

- розвиток інформаційного простору ЗНЗ;

- створення мережевої інфраструктури ЗНЗ та інших освітніх і наукових установ в межах міста або регіону;

- освоєння міжнародного інформаційно-освітнього простору.

Нормативно-правове забезпечення інноваційного розвитку ЗНЗ. Для подальшого розвитку ЗНЗ дуже важливим є забезпечення повноти та системності нормативно-правової бази, яка регулює діяльність у сфері загальної середньої освіти. З метою вдосконалення нормативно-правового регулювання освітньої діяльності ЗНЗ, забезпечення її модернізації мають бути підготовлені проекти зазначених нижче нормативно-правових актів.

На рівні *Міністерства освіти і науки України:*

- положення про організаційно-правове, фінансове і кадрове забезпечення інноваційного розвитку ЗНЗ;

- порядок і критерії оцінювання інноваційного розвитку ЗНЗ;

- порядок створення шкіл-лабораторій на базі наукових організацій Національної академії педагогічних наук України, наукових організацій Міністерства освіти і науки України та інших установ.

На рівні *обласних інститутів післядипломної педагогічної освіти:*

- порядок науково-методичного супроводу розроблення регіональних складових моделей інноваційного розвитку ЗНЗ;

- програми підвищення кваліфікації керівних та педагогічних працівників з проблем моделювання інноваційного розвитку ЗНЗ різних типів;

- порядок проведення щорічних обласних конкурсів проектів інноваційного розвитку ЗНЗ.

На рівні *управлінь (відділів) освіти і науки:*

- порядок розроблення і впровадження моделей інноваційного розвитку ЗНЗ;

- положення про обласні інформаційно-аналітичні банки моделей інноваційного розвитку ЗНЗ;

- порядок залучення до системи загальної середньої освіти додаткових позабюджетних фінансових ресурсів.

На рівні ЗНЗ:

- порядок формування в ЗНЗ інноваційного освітнього простору;
- модель, концепцію й програму, плани інноваційного розвитку ЗНЗ;
- порядок моніторингу результатів виконання програми інноваційного розвитку ЗНЗ (у формі щорічного звіту).

VI. Оцінювання ефективності інноваційного розвитку ЗНЗ

Відповідно до сучасних підходів система оцінювання ефективності інноваційного розвитку ЗНЗ має спиратися на якісні критерії і показники, основні з яких орієнтуються на довгострокові ефекти.

Якісні довгострокові ефекти інноваційного розвитку ЗНЗ можна поділити на дві групи.

Перша – це довготривалі ефекти, до яких відносять:

- досягнення мети і вирішення поставлених завдань інноваційного розвитку ЗНЗ;
- проектування, програмування і планування інноваційного розвитку ЗНЗ;
- упровадження інноваційних освітніх технологій;
- постійна здійснення інноваційної освітньої діяльності педагогічними колективами загальноосвітніх навчальних закладів;
- стійке позитивне ставлення учасників освітнього процесу до інноваційного розвитку ЗНЗ, впровадження освітніх інновацій, інноваційної освітньої діяльності;
- наявність здорової конкуренції серед загальноосвітніх навчальних закладів, які здійснюють інноваційний розвиток;
- постійний інтерес педагогічних працівників до підвищення кваліфікації, залучення їх до участі у навчальних тренінгах, інноваційних семінарах, творчих дослідженнях, у тому числі і на основі внесення особистого внеску учасника на добровільній основі.

До другої групи відносять ефекти, пов'язані з підтримкою інноваційного розвитку ЗНЗ з боку суспільства. Серед них:

- розроблення спільних інноваційних програм, проектів соціального партнерства ЗНЗ;

- активне лобіювання громадськістю і партнерами інтересів інноваційної діяльності ЗНЗ в різних установах і організаціях;

- залучення відомих представників громади, діячів культури і мистецтва до участі в реалізації планів інноваційного розвитку ЗНЗ;

- наявність у бюджетах регіону статей щодо фінансування інноваційних освітніх проектів і заходів, пропонованих загальноосвітніми навчальними закладами.

Для оцінювання ефективності інноваційного розвитку ЗНЗ можуть використовуватися:

- аналіз стану, динаміки й тенденцій наукової, науково-педагогічної та інноваційної діяльності системи загальної середньої освіти на основі використання даних державної статистичної звітності, відомчої звітності, спеціальних досліджень;

- методи оцінювання науково-педагогічного, методичного й інноваційного потенціалів ЗНЗ, рівня досягнутих ним результатів освітньої інноваційної діяльності;

- узагальнені аналітичні матеріали за результатами інноваційного розвитку ЗНЗ.

VII. Ризики інноваційного розвитку ЗНЗ

Перехід загальноосвітніх навчальних закладів з режиму функціонування до режиму інноваційного розвитку може спричиняти певні ризики, пов'язані з:

- неготовністю педагогічного колективу до інноваційного розвитку ЗНЗ;

- неадекватною інтерпретацією обраних об'єктів і механізмів інноваційного розвитку ЗНЗ з боку педагогічного колективу;

- недостатньою фінансово-економічною підтримкою ЗНЗ з боку місцевих органів влади;

- слабкою координацією дій суб'єктів інноваційного розвитку ЗНЗ.

VIII. Очікувані результати

У результаті виконання заходів щодо реалізації Концепції передбачається:

- визначення пріоритетів інноваційної педагогічної діяльності ЗНЗ, пріоритетних проблем інноваційного розвитку системи загальної середньої освіти;

- забезпечення якісної, доступної загальної середньої освіти шляхом сприяння інноваційному розвитку загальноосвітніх навчальних закладів;

- розроблення концепцій, програм та планів інноваційного розвитку ЗНЗ різних типів;

- застосування новітніх інформаційно-комунікаційних технологій в процесі інноваційного розвитку ЗНЗ;

- активна участь учених системи освіти в національних та міжнародних програмах з питань розроблення моделей інноваційного розвитку ЗНЗ;

- активізація міжнародної співпраці загальноосвітніх навчальних закладів, установа зв'язків з міжнародними освітніми організаціями;

- забезпечення дієвого соціального партнерства ЗНЗ з державними й громадськими організаціями та установами;

- оптимізація інформаційного обміну загальноосвітніх навчальних закладів з іншими освітніми та науковими установами.

Реалізація Концепції сприятиме створенню програм інноваційного розвитку загальної середньої освіти на регіональному і місцевому рівнях, на рівні окремого ЗНЗ, забезпеченню скоординованої діяльності усіх зацікавлених учасників процесу інноваційного розвитку ЗНЗ.

ГЛОСАРІЙ

Діагностика інноваційної діяльності педагога – сукупність способів вивчення і оцінювання професійної готовності педагога до реалізації інноваційної діяльності.

Експеримент – метод дослідження, що передбачає відокремлення суттєвих факторів, які впливають на результати педагогічної діяльності, дає змогу варіювати ними задля досягнення оптимальних результатів; контрольована педагогічна діяльність, спрямована на створення та апробування нових технологій навчання й виховання, розвитку дітей, управління навчально-виховним закладом.

Експертиза – у загальному розумінні, спеціальне компетентне дослідження чітко сформульованого питання, що потребує спеціальних знань і представлення мотивованого висновку.

Інвестиційна привабливість – у широкому розумінні слова, означає наявність певних умов інвестування, які впливають на переваги інвестора у виборі того або іншого об'єкта інвестування. Як основні складові інвестиційної привабливості прийнято виділяти її характеристики: кількісну – «інвестиційний потенціал» і якісну – «інвестиційний ризик».

Істотне значення для інвестиційної привабливості мають напрям і структура діяльності, наявність активних і професійних команд, ефективне управління.

Інноваційна мета освіти – створення сприятливих умов для творчості, реалізації природної суті, соціальних потреб людини.

Інноваційна освіта – система ідей, головною метою яких є збереження і розвиток творчого потенціалу людини. Започаткована Міжнародною академією наук вищої школи (МАН ВШ).

Інноваційна педагогічна діяльність – заснована на осмисленні практичного педагогічного досвіду цілеспрямована педагогічна діяльність,

зорієнтована на зміну та розвиток навчально-виховного процесу з метою досягнення вищих результатів, одержання нового знання, формування якісно іншої педагогічної практики.

Інноваційний розвиток – комплексна діяльність, яка забезпечує створення (зародження, розробку), освоєння, використання та розповсюдження новації, що призводить до необхідних ефективних змін, появи якісного нового стану системи.

Інноваційні освітні процеси – зумовлені суспільною потребою комплексні процеси створення, впровадження, поширення інновацій і зміни освітнього середовища, в якому здійснюється їх життєвий цикл.

Інновація – нововведення, зміна, оновлення; новий підхід, створення якісно нового, використання відомого в інших цілях; нововведення в якій-небудь сфері діяльності або кінцевий результат інноваційної діяльності, що отримав реалізацію у вигляді: нового або вдосконаленого процесу, який використовується в практичній діяльності; нового або вдосконаленого продукту, що реалізовується на ринку.

Концепція – система доказів певного положення, система поглядів на те чи інше явище.

Концепція розвитку ЗНЗ – нормативно-управлінський документ, який розкриває цілісний задум, систему поглядів на стратегію розвитку ЗНЗ упродовж тривалого періоду часу; характеризує провідні ідеї принципи та цілі життєдіяльності ЗНЗ, які визначають характер та спрямованість її руху від актуального до необхідного стану. Концепція включає: місію, принципи роботи, цілі і завдання діяльності ЗНЗ. Розробляється на основі вивчення проблемного поля навчального закладу, передбачає виявлення сутності необхідних інноваційних змін.

Місія ЗНЗ – сутнісна характеристика призначення конкретного ЗНЗ, яке сформульоване у чотирьох – п'яти реченнях. Місія ЗНЗ має концептуальний характер, не повторює мету і завдання діяльності ЗНЗ, викладені у її Статуті. Навпаки, мета і завдання розкривають динамічну, діяльнісну складову місії.

Освіта – цілеспрямований процес виховання і навчання особистості, що здійснюється на користь людини, суспільства, держави, супроводжується констатацією досягнення громадянином (учнем) установлених державою освітніх рівнів (освітніх цензів).

Освітнє середовище – цілісна сукупність можливостей, які наявні в певній територіальній громаді, умов розвитку особистості, які відповідають рівню розвитку довкілля і системи освіти.

Освітня програма ЗНЗ – головний нормативно-методичний і освітньо-управлінський документ, який визначає розвиток та реалізацію освітньої діяльності ЗНЗ. Орієнтовна структура розділів освітньої програми: стратегічні цілі та завдання освітньої діяльності; модернізація змісту освіти та виховання; диференціація, індивідуалізація, персоналізація освіти; надання професійної освіти (рівень кваліфікованого робітника); додаткова освіта, її інтеграція з основною; розробка освітніх та виховних технологій; напрями та шляхи реформування класно-урочної системи; оптимізація методів і прийомів навчання та виховання; очікувані результати освітньої діяльності; модель випускника; забезпечення матеріально-технічної бази.

Педагогічна інновація – намагання змінити систему освіти, що здійснюється свідомо і навмисно з метою удосконалення цієї системи; нововведення, поліпшення, удосконалення педагогічної системи й результату педагогічного процесу (під педагогічною системою розуміють певну сукупність взаємопов'язаних засобів методів і процесів необхідних для створення організованого цілеспрямованого й керованого педагогічного впливу на формування особистості з певними прогнозованими якостями); актуально значущі й системно самоорганізовані новоутворення, що виникають на основі різноманіття ініціатив і новацій, що стають перспективними для еволюції і позитивно впливають на його розвиток, а також на розвиток ширшого мультикультурного простору освіти.

Педагогічне проектування – «усвідомлена та цілеспрямована діяльність з побудови моделі освіти»; «прикладний науковий напрямок педагогіки і

організованої практичної діяльності, націлений на вирішення завдань розвитку, перетворення, удосконалення. Розв'язування протиріч у сучасних освітніх системах.

Педагогічний проект – це комплекс оформлених педагогічних ідей, спрямованих на перетворення освітніх систем, педагогічних процесів і технологій, а також програм їх практичної реалізації.

Програма розвитку ЗНЗ – нормативно-управлінський документ, який визначає стратегію розвитку загальноосвітнього навчального закладу на тривалий період часу (від 3 – 5-ти до 10-ти років). Програма створюється на основі Концепції розвитку ЗНЗ, включає детальний опис цілей, пріоритетних напрямів, необхідних засобів і ресурсів, очікуваних результатів розвитку ЗНЗ (у т.ч. критерії і методики контролю і оцінювання результатів). До складання програми розвитку ЗНЗ долучаються всі учасники освітнього процесу – керівники навчального закладу, вчителі, учні, батьки, представники громади тощо. Програма розвитку є організаційно-педагогічною основою освітнього процесу ЗНЗ, приймається на педагогічній раді і затверджується директором.

Проекти, плани розвитку – це управлінські документи, які деталізують Програму розвитку ЗНЗ. Проект розвитку визначає конкретні цілі та завдання, необхідні засоби, етапи та процедури, очікувані результати діяльності з розв'язання окремих проблем, реалізації цілей розвитку та функціонування, представлених у Концепції та Програмі розвитку ЗНЗ (наприклад, проект реформування класно-урочної системи, проект розвитку інформаційної бази ЗНЗ). План розвитку – це документ, який деталізує реалізацію цілі (завдання) розвитку ЗНЗ протягом визначеного проміжку часу (на відміну від програми розвитку ЗНЗ, яка приймається на три – п'ять – десять років, план розробляється на рік або півріччя). Проекти та плани розвитку ЗНЗ можуть передбачати відповідний науково-дослідний, науково-методичний супровід. У цьому випадку, розробляються програми наукових та науково-прикладних (прикладних) досліджень на базі ЗНЗ. Оскільки результати вказаних досліджень

можуть мати значущість не лише для однієї ЗНЗ, то вони розглядаються як складова її наукової роботи.

Усі локальні наукові та прикладні експериментальні дослідження й інновації, які здійснюються у межах ЗНЗ, можуть бути систематизовані та узагальнені в межах програми, проектів і планів її розвитку. Таким чином, експериментальна та науково-методична робота у ЗНЗ (у т.ч. її власними силами) відбувається виходячи з Концепції, а спрямована на реалізацію Програми її розвитку.

Регіон – у контексті цієї Концепції, це області України, міста Київ і Севастополь. Регіональний – такий, що стосується регіону, відбувається в його межах.

Розвиток – процес закономірних змін, перехід від одного стану до іншого, більш досконалого, від старого якісного стану до нового, від простого до складного, від нижчого до вищого; зміни матерії і свідомості, їх універсальна властивість; поява нового якісного стану об'єкту – його состава або структури; незворотні, спрямовані, закономірні зміни матеріальних і ідеальних об'єктів.

Стійкий розвиток – суспільний розвиток, який задовольняє потреби нинішніх поколінь, не наносячи при цьому шкоди можливостям, що залишаються в спадок майбутнім поколінням для задоволення їхніх власних потреб.

Якість освіти – відповідність досягнутих в освіті результатів заданій меті, міра виконання мети.

ЛІТЕРАТУРА

1. Біла книга національної освіти України / Акад. пед. наук України; за ред.. В. Г. Кремня. – К., 2009. – 376 с.
2. Ващенко Л.М. Управління інноваційними процесами в загальній середній освіті регіону: Монографія. — К.: Видавниче об'єднання "Тираж", 2005.—380 с.
3. Даниленко Л.І. Управління інноваційною діяльністю в загальноосвітньому навчальному закладі: Монографія. – К.: Міленіум, 2004. – 352с.
4. Даниленко Л.І. Управління інноваційною діяльністю в загальноосвітньому навчальному закладі: Монографія. – К.: Міленіум, 2004. – 352с.
5. Закон України «Про затвердження завдань Національної програми інформатизації на 1999 – 2001 роки» (№ 914-XIV від 13 липня 1999 р.), // Відомості Верховної Ради (ВВР). – 1999. – № 37. – С. 335.
6. Закон України «Про затвердження завдань Національної програми інформатизації на 1998-2000 роки» (№ 76/98-ВР від 4 лютого 1998 р.), // Відомості Верховної Ради (ВВР). – 1998. – № 27 – 28. – С. 183.
7. Закон України «Про інноваційну діяльність» (№ 40-IV від 4 липня 2002 р.) // Відомості Верховної Ради (ВВР). – 2002. – № 36. – С. 266.
8. Закон України «Про національну програму інформатизації» (№ 74/98-ВР від 4 лютого 1998 року) із змінами (№ 2684-III від 13 вересня 2001 р.), // Відомості Верховної Ради (ВВР). – 2002. – № 1. – С. 3.
9. Закон України «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні» (№ 433-IV від 16 січня 2003 р.) // Відомості Верховної Ради (ВВР). – 2003. – № 13. – С. 93.
10. Законодавство України про освіту: Зб. законів. – К. : Парламент. вид.-во, 2002. – 159 с.

11. Конвенція ООН про права дитини: [Електронний ресурс] – http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_021

12. Концепція гуманітарного розвитку України на період до 2020 року. – [Електронний ресурс] – <http://zakon4.rada.gov.ua>.

13. Кремень В.Г. Освіта і наука в Україні – інноваційні аспекти. Стратегія. Реалізація. Результати / Василь Григорович Кремень. – К.: Грамота, 2005. – 448 с.

14. Малюта А. Н. Система діяльності. – К: Наукова думка, 1991. – 210 с.

15. Національна доктрина розвитку освіти. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/347/2002>

16. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012–2021. – [Електронний ресурс] – <http://www.mon.gov.ua/images/iles/news/12/05/4455.pdf>.

17. Постанова Верховної Ради України «Про затвердження Завдань Національної програми інформатизації на 2000 – 2002 роки» (№ 1851-III від 6 липня 2000 р.), інформаційна база даних законодавства України на офіційному веб сайті Верховної Ради: www.rada.kiev.ua.

18. Постанова Верховної Ради України «Про Концепцію науково-технологічного та інноваційного розвитку України» (№ 916-XIV від 13 липня 1999 р.) // Відомості Верховної Ради (ВВР). – 1999. – № 37. – С. 336.

19. Постанова Кабінету Міністрів України «Про порядок здійснення видатків, передбачених Законом України «Про Державний бюджет України на 2003 рік» на виконання завдань (проектів) Національної програми інформатизації, в тому числі проектів інформатизації органів державної влади» (№ 608 від 26 квітня 2003 р.), інформаційна база даних законодавства України на офіційному веб сайті Верховної Ради: www.rada.kiev.ua.

20. Савченко О.Я. Дидактика початкової школи: Підручник для студентів педагогічних факультетів. – К.: Абрис, 1997. – 416 с.

21. Феномен інновації: освіта суспільство, культура / За ред. В.Г. Кременя. – К.: Педагогічна думка. – 2008. – 472 с.

22. Report «E-Readiness Assessment of Ukraine» (prepared within the Government of Ukraine & UNDP Programme «Innovation Springboard: Leveraging ICT for Ukraine's Prosperity»), презентован 21 февраля 2003 г. Сайт: <http://www.un.kiev.ua/en/undp/areas/getproject.php?id=1569>

Розробники концепції (в алфавітному порядку):

Варава В. Ю., науковий співробітник лабораторії педагогічних інновацій Інституту педагогіки НАПН України;

Гораш К. В., старший науковий співробітник лабораторії педагогічних інновацій Інституту педагогіки НАПН України, канд. пед. наук;

Зоц В. М., провідний науковий співробітник лабораторії педагогічних інновацій Інституту педагогіки НАПН України, канд. пед. наук;

Красота О. І., науковий співробітник лабораторії педагогічних інновацій Інституту педагогіки НАПН України, канд. юр. наук;

Пузіков Д. О., завідувач лабораторії педагогічних інновацій Інституту педагогіки НАПН України, канд. пед. наук;

Цимбалару А. Д., старший науковий співробітник лабораторії педагогічних інновацій Інституту педагогіки НАПН України, канд. пед. наук;

Щекатунова Г. Д., старший науковий співробітник лабораторії педагогічних інновацій Інституту педагогіки НАПН України, канд. пед. наук.

Рецензенти:

Вашенко Л. М., доктор педагогічних наук, професор, директор Центрального інституту післядипломної педагогічної освіти ДВНЗ «Університет менеджменту освіти» НАПН України;

Калініна Л.М., доктор педагогічних наук, професор, завідувач лабораторії управління освітніми закладами Інституту педагогіки НАПН України.